

АНГЛОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Пінчук І.О.

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

У статті представлено англomовну компетентність студентів як складову системи підготовки майбутніх учителів початкових класів. Автором визначено функції англomовної діяльності вчителів початкових класів. У дослідженні розглянуто теоретичні основи понять культура вчителя іноземної мови початкових класів і психологічний портрет учителя англійської мови початкової ланки школи. Визначено місце англomовної компетентності у структурі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. Виявлено мету англomовної комунікативної взаємодії вчителя іноземної мови з учнями молодшого шкільного віку.

Ключові слова: англomовна компетентність, майбутній учитель початкової школи, система професійної підготовки, культура вчителя іноземної мови початкових класів, психологічний портрет учителя англійської мови початкової школи, англomовна комунікативна взаємодія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зміст професійної освіти студентів обумовлюється соціальним замовленням суспільства і спрямований на розв'язання проблем, пов'язаних із підготовкою, професійною діяльністю та післядипломною освітою педагогічних працівників. Значну увагу приділено проблемі поліпшення мовної (з української та іноземних мов) підготовки вчителів.

Навчання англійської мови є обов'язковим з 1 класу відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2012 року. Це пов'язане із спрямуванням навчальної діяльності на вироблення в учнів необхідних життєвих компетентностей, що у майбутньому давали б можливість випускникам школи комфортно почуватися в сучасному світовому мультинаціональному просторі.

Актуальними для нашого дослідження є «реформування системи загальної середньої освіти та тенденцій розвитку європейського освітнього простору, поліпшення... підготовки вчителів початкових класів до викладання однієї з іноземних мов у початковій школі» [5, с. 3].

З метою успішного розв'язання важливого соціального питання, а саме: поліпшення якості підготовки компетентних вчителів англійської мови початкових класів в Україні, потрібно розробити науково обґрунтовані методи навчально-пізнавальної діяльності студентів факультетів початкової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемі формування англomовної компетентності вчителів початкової школи приділено належну увагу в дослідженнях мовознавців, психологів, методистів як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, російські методисти В.П. Кузовлев, Е.Ш. Перегудова, С.А. Пастухова, О.В. Стрельникова розробили НМК на основі концепції комунікативної іншомовної освіти «Розвиток індивідуальності у діалозі культур», а також методичні рекомендації та книгу для вчителя початкових класів. І.М. Верещагіна, Н.В. Уварова розробили НМК з англійської мови для учнів початкових класів з поглибленим вивченням іноземних мов, а також описали цілі, задачі та методичні принципи навчання англійської мови у початковій школі. Ю. Я. Пучкова і А. А. Каретникова розробили методичні посібники, де вміщено ігри за темами і рекомендації щодо їх використання у процесі ви-

вчення англійської мови у початковій школі. Серед українських науковців названою проблемою займалися О.О. Коломінова (методика формування соціокультурної компетенції учнів молодшого шкільного віку), С.В. Роман, С.І. Шевченко (методика навчання англійської мови у початковій школі), О.Б. Бігич (методична освіта майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи).

Однак аналіз проблеми формування англomовної компетентності майбутніх учителів початкових класів дає підстави стверджувати, що досліджувана проблема потребує подальшого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. З огляду на те, що володіння англomовною компетентністю вчителями початкових класів є необхідною реальністю сьогодні, а сучасна підготовка майбутніх учителів початкових класів не передбачає спеціального вивчення іноземної мови (у програмі немає іншомовних дисциплін, крім іноземної мови, яку студенти вивчають лише 1 чи 2 роки на I-II курсах), варто зазначити що існує проблема формування англomовної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розкрити поняття англomовної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Мета конкретизується у таких завданнях: 1. З'ясувати зміст англomовної компетентності майбутніх учителів початкових класів. 2. Визначити складові англomовної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як ми вже зазначали, метою професійної освіти майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи є формування у студентів англomовної компетентності. О.Б. Бігич підкреслює, що завдання педагогічних факультетів ВНЗ полягає у формуванні фахової компетентності вчителя іноземної мови початкової школи, яку складають методична, соціальна, духовна, філологічна, іншомовна, психологічна й педагогічна культури [3, с. 15].

У Держстандарті підготовки майбутніх учителів початкових класів у вищій школі (2006) визначено наступні функції професійної діяльності вчителів початкових класів: освітня, розвивальна, виховна, валеологічна, дидактична, методична та професійно-методичного вдосконалення. У вищезазначеному документі також перераховано різновиди професійної діяльності: проєктивна, процесуальна, функціо-

нальна, комунікативна, розвивальна, виховна, методична, організаційна, діагностична, оцінна та ін.

Назва самого структурно-функціонального поняття «англомовна компетентність майбутніх учителів початкової школи» вказує на те, що воно знаходиться на межі двох самостійних, але ємнісних понять «професійна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови» і «професійна компетентність майбутнього вчителя початкової школи». Як бачимо, поняття є інтегрованим. Вважаємо за доцільне розглянути детальніше кожне з досліджуваних понять і визначити межі дефініції «фахова компетентність майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи» (див. рис. 1.)

Рис. 1.1. Місце англломовної компетентності вчителя початкових класів

Зміст професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови початкових класів встановлюється в освітньо-кваліфікаційних характеристиках (ОКХ) у вигляді системи виробничих функцій, типових завдань діяльності та умінь, необхідних для їх розв'язання. Нормативна та вибіркова частини змісту їх визначаються освітньо-професійними програмами (ОПП) підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «спеціаліст», «магістр», програмами навчальних дисциплін, що викладаються за структурно-логічною схемою, іншими нормативними документами, навчальною й навчально-методичною літературою.

Нормативна частина навчальних планів підготовки фахівців за ОКР «бакалавр» напряму підготовки 6.010102 Початкове навчання передбачає низку дисциплін, націлених на професійно-педагогічну підготовку студентів, які є однаковими для більшості педагогічних університетів. Ознайомившись із переліком, можна виявити величезну кількість різноманітних дисциплін, що є специфічними для підготовки майбутнього вчителя початкових класів, бо такий учитель повинен бути добре обізнаним з усіх дисциплін, які викладає. Ми вважаємо, що саме ця обставина і впливає на труднощі навчання студентів факультетів початкової освіти.

Як відомо, сучасні нормативні матеріали [5] орієнтують учителів початкових класів на формування в учнів певного рівня іншомовної комунікативної компетенції, тобто здатності спілкуватися іноземною мовою на міжкультурному рівні. У початковій ланці мають бути закладені основи іншомовної комунікативної компетенції, необхідні й достатні для їх подальшого розвитку в курсі вивчення іноземної мови в середній школі. Зокласти такі основи повинен учитель іноземної мови початкових класів.

Вітчизняна вчена О.Я. Коваленко зазначає, що основним стратегічним напрямом навчання іноземної мови у ВНЗ є засвоєння змісту й методики формування та вдосконалення комунікативної компетенції на засадах комунікативно спрямованої міжкультурної іншомовної діяльності спілкування [7].

Отже, студенти – майбутні вчителі іноземних мов початкової школи повинні володіти технологіями формування кожного виду іншомовної комунікативної компетентності у молодших школярів. Інакше кажучи, студенти повинні набути певного рівня

сформованості англломовної компетентності учителя початкової школи, достатнього для успішного формування у молодших школярів усіх видів іншомовної комунікативної компетентності як на уроках, так і в позакласній роботі з іноземної мови, тобто оволодіти відповідними компетенціями. Ми розділяємо твердження українського методиста О.Б. Бігич [3, с. 245], яка зазначає, що фахова підготовка педагога зумовлена:

- процесом навчання, який передбачає оволодіння професійними і спеціальними знаннями в педагогічному ВНЗ;
- наявністю педагогічних і спеціально-предметних умінь для ефективного розв'язання професійних задач;
- професійно значимими і предметно обумовленими особистісними якостями майбутнього вчителя;
- компетентністю у майбутній педагогічній діяльності, беручи до уваги специфіку професійно-педагогічної праці.

Таким чином, особистість учителя з позицій компетентнісного підходу розглядається в її внутрішній цілісності, де професійне й особистісне «я» тісно пов'язані системою цінностей. Учитель початкових класів постає як людина, орієнтована на добровільне виконання певних соціально-моральних функцій у суспільстві, як індивідуальність у всій багатоманітності своїх можливостей і здібностей.

Перехід до варіативної освіти висуває перед майбутніми вчителями важливе завдання: розібратися в неосяжній множині вітчизняних і зарубіжних педагогічних систем, моделей, технологій, методик навчання і виховання, які дуже часто не тільки не схожі одна на одну, а й ґрунтуються на протилежних підходах, суперечливих методологічних засадах.

Є підстави твердити, що для вчителя початкової школи досить важливою є англломовна комунікативна взаємодія, про наявність і структуру якої у своїх дослідженнях зазначають російська дослідниця Ю.С. Данилова [4] та вітчизняний педагог О.М. Матвієнко [8].

Ю.С. Данилова вважає, що комунікативна взаємодія вчителя іноземної мови з учнями молодшого шкільного віку має на меті перехід від «педоцентризму» до «дітоцентризму», де в центрі процесу навчання іноземної мови – дитина, інтереси її розвитку, особистісні структури свідомості, у яких учень початкової школи розвиває власну універсальну сутність, свої природні сили [4].

У зв'язку з цим із «Нюрнберзьких рекомендацій з раннього навчання іноземної мови» хочемо виділити найважливіші функції вчителя іноземної мови, реалізація яких сприятиме його ефективній комунікативній взаємодії з учнями молодшого шкільного віку:

1. Діагностична: отримання зворотного зв'язку від учнів молодшого шкільного віку про результативність своїх дій і про їхню готовність до засвоєння навчального матеріалу.
2. Стимульовальна: спонукування учнів молодшого шкільного віку до рішення нових задач, вивчення їх інтенцій і сподівань, мотивація їхніх дій.
3. Інформувальна: передача інформації учням молодшого шкільного віку про проблеми, способи їх рішення і про самі рішення.
4. Оцінна: передача учням молодшого шкільного віку оцінки результативності їхніх дій, реакція на дитячі невдачі, регулювання і корекція їхніх дій [9].

Ефективність комунікативної взаємодії у навчанні іноземної мови молодших школярів зумовлена тим, наскільки професійно володіє вчитель зазначеними функціями, мовними засобами, ме-

ханізмами психологічного впливу, багатогранністю виховних засобів, прийомів, методів і форм роботи, наскільки він артистичний і своєрідний. На наш погляд, не лише мовні, а й змістові аспекти навчання предмету повинні бути основними при комунікативній взаємодії вчителя з учнями молодших класів.

Саме вчителю початкової ланки повинні бути притаманні найбільшою мірою специфічні професійно-предметні, індивідуально-психологічні й комунікативні якості у їхній сукупності порівняно з учителем основної та старшої ланок школи. Адже саме у початковій ланці закладаються фонетичні, лінгвістичні основи вивчення іноземної мови. А навчати легше, ніж переучувати, а іноді це взагалі неможливо. Тому дуже важливо закласти правильні основи вивчення іноземної мови в початкових класах. А це залежить у першу чергу від рівня професійно-предметної компетентності вчителя іноземної мови початкової школи. Успішність раннього викладання іноземної мови прямо пропорційно залежить від готовності вчителя до викладання іноземної мови в початкових класах.

Структура англомовної компетентності студентів вищої школи передбачає не тільки навчальну роботу з оволодіння знаннями, вміннями і навичками, але й діяльність, яка забезпечує студентам можливість продемонструвати активність та самостійність, ініціативу й самодіяльність, організаторські здібності та культуру англомовного спілкування.

Орієнтація навчання на інформативну сторону й недооцінка процесуальної призводить до того, що випускники не завжди можуть виконувати професійні функції, серед яких важливе місце посідає аналіз, рефлексія, цілеспрямованість, прогнозування, організація, мотивування, контроль і оцінка.

«Складність реформування процесу навчання у вищій школі, – за справедливим твердженням Л.В. Кондрашової, – полягає в тому, щоб замінити інформативно-описовий підхід на змістовно-процесуальний, при якому студент стає суб'єктом власної освіти й фахового становлення. Саме тоді, коли студент знаходиться в ролі суб'єкта власної освіти, ще у ВНЗ він розвиває в себе готовність формувати учнів як суб'єктів творчої діяльності, розвивати їхню особистість, створювати їм такі умови, за яких вони виступали б не тими, кого навчають, а тими, хто навчається» [2, с. 11].

Не можемо не погодитися з тим, що в навчальному процесі ВНЗ аналіз професійної готовності з точки зору його значення для професійної підготовки студентів має три основних компоненти: «перший – зміст освіти; другий – навчальна та формувальна діяльність учених-педагогів (формуються і розвиваються професійно-особистісні якості студентів); третій – самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів, через яку при правильній організації здійснюється напрацювання професійної готовності майбутніх учителів» [1, с. 16].

Зазначимо, що англомовна компетентність учителя початкової школи є системою його ставлення до себе як суб'єкта професійної та іноземної мовленнєвої діяльності і до молодшого школяра як мовленнєвого партнера, системою мотивів й інтересів до професійної діяльності та сукупністю особистісних якостей. Критичне мислення вчителя іноземної мови початкової школи, будучи підґрунтям постійного оновлення ним знань і вдосконалення досвіду професійної діяльності, передбачає постійне дослідження як власного, так і досвіду колег щодо іноземної освіти молодших школярів.

Культура вчителя іноземної мови початкової школи в дослідженні О.Б. Бігич трактується як су-

купність знань про всі складники системи й процесу іноземної освіти молодших школярів та про себе як учителя іноземної мови початкової школи; навичок здійснення проєктувальної, адаптаційної, організаційної, мотиваційної, комунікативної, дослідницької й контрольної діяльності щодо аспектів (навчального, пізнавального, виховного й розвивального) іноземної освіти молодших школярів на уроках та у позакласних заходах; умінь реалізації методичної діяльності вчителя іноземної мови початкової школи у класній та позакласній роботі в природних умовах. Кожен із складників методичної культури (знання, навички, вміння) пронизано мотивом (бажанням) його реалізації [3].

У нашому дослідженні ми спираємося на думку О.Б. Бігич [3] про те, що майбутній учитель іноземної мови початкової школи має набути інтегрованих з інших педагогічних, психологічних і мовних навчальних дисциплін знань про іноземну мову, рівні володіння іноземною мовою молодшими школярами, основні етапи розвитку методики викладання іноземної мови у початковій школі, документи в галузі іноземної освіти у початковій школі, складники процесу іноземної освіти молодших школярів, вимоги до укладання навчальних програм і навчальної літератури з іноземної мови для початкової школи, критерії відбору навчальної літератури з іноземної мови для початкової школи, результати експертної оцінки НМК з іноземної мови для початкової школи, молодшого школяра як активного суб'єкта іноземної освіти, планування й технологію проведення уроку з іноземної мови у початковій школі, форми контролю рівня сформованості у молодших школярів іноземних знань, навичок і вмінь, позакласну роботу з іноземної мови у початковій школі, сучасні вимоги до вчителя іноземної мови початкової школи.

Професійні характеристики вчителя іноземної мови, проявляючись у їхній сукупності, утворюють цілісну складну систему, специфіка набору й сполучення складників якої визначає психологічний портрет учителя іноземної мови для початкового ступеня навчання цього предмета.

Підґрунтям для його моделювання може слугувати представлений І.О. Зимньою психологічний портрет учителя іноземної мови початкової школи [6, с. 159-164]. На її думку, учитель іноземної мови початкової школи повинен володіти такими якостями: індивідуальними, особистісними, комунікативними, статусно-позиційними особливостями, діяльнісними (професійно-предметні) особливостями і показниками зовнішньої поведінки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Отже, високий рівень англомовної компетентності майбутнього вчителя не набувається автоматично; це відбувається разом із збагаченням теоретико-фахової обізнаності та розширенням методичного арсеналу студента протягом його професійної підготовки. Сьогодні діяльність учителя іноземної мови початкових класів – це не тільки володіння знаннями, вміннями та досвідом з предмета, але й уміння сформувати внутрішню мотивацію пізнавальної діяльності, чітко, логічно і доступно викласти свої думки, організувати співпрацю на уроці, використовуючи знання психологічних особливостей дітей початкової ланки школи, знайти шляхи оптимального спілкування на уроці, вміти стимулювати мислення учнів молодшого шкільного віку.

Перспективи подальшого розвитку вбачаємо у детальному дослідженні процесу формування діяльнісного компоненту англомовної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Список літератури:

1. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В.П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5–9.
2. Артемчук Г.І. Вища школа України: реальність і тенденції розвитку: [монографія] / Артемчук Г.І., Попович В.В., Січкаренко Г.Г. – К.: Ленвіт, 2004. – 176 с.
3. Бігич О.Б. Методична освіта майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи: [монографія] / Оксана Борисівна Бігич. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2004. – 278 с.
4. Данилова Ю.С. Совершенствование подготовки будущих учителей иностранного языка к коммуникативному взаимодействию с учащимися младшего школьного возраста: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Данилова Юлия Сергеевна. – Тула, 2006. – 189 с.
5. Державна програма «Вчитель». Постанова КМ України від 28 березня 2002 року № 379.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 56–63.
7. Коваленко О.Я. Концептуальні зміни в викладанні іноземних мов у контексті трансформацій іншомовної освіти / О.Я. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 2. – С. 20–24.
8. Матвієнко О.В. Педагогічне управління процесом підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії / О.В. Матвієнко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. – 2009. – № 10. – С. 55–61.
9. Nurberger Empfehlungen zum fruhen Fremdsprachenlernen. – Munhen, 1996. – S. 28.

Пинчук И.А.

Глуховский национальный педагогический университет имени Александра Довженко

АНГЛОЯЗЫЧНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В статье представлено англоязычную компетентность студентов как составляющую системы подготовки будущих учителей начальных классов. Автором определены функции англоязычной деятельности учителей начальных классов. В исследовании рассмотрены теоретические основы понятий культура учителя иностранного языка начальной ступени образования. Определено место англоязычной компетентности в структуре профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов. Выявлено цель англоязычного коммуникативного взаимодействия учителя иностранного языка с учащимися младшего школьного возраста.

Ключевые слова: англоязычная компетентность, будущий учитель начальной школы, система профессиональной подготовки, культура учителя иностранного языка начальных классов, психологический портрет учителя английского языка начальной школы, англоязычное коммуникативное взаимодействие.

Pinchuk I.O.

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

ENGLISH LANGUAGE COMPETENCE AS A COMPONENT IN THE SYSTEM OF INTENDING PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING

Summary

Students' English language competence as a component of the system of primary school teachers' training is presented in the article. The functions of the primary school teachers' English language activity are defined by the author. The theoretical foundations of the concepts of foreign language primary teacher's culture and a psychological portrait of English primary school teacher are examined in the research. The place of English language competence in the structure of primary school teachers' professional training is defined. The aim of English communicative interaction between foreign language teachers and elementary school pupils is found.

Keywords: English language competence, an intending primary school teacher, professional training system, culture of a foreign language primary school teacher, psychological portrait of an English primary school teacher, English language communicative interaction.